

U prosudivanju ljudskoga uvek do sada, od samog početka istorije civilizacije, bila je prisutna jedna neobična protivrećnost i tipična nelogičnost: sva raznolika materijalna i kulturna dobra uvek su visoko cenjena, uživano su u njima i pomoću njih, ali ono što im je ležalo u osnovi — ako apstrahujemo prirodni materijal od koga su načinjena — rad, kao usloj i tvorac bogatstva, ili je bio negledan kao takav ili je čak bio preziran. Supstrat svih tih cenjenih i prečjenjenih dobara umesto da bude shvaćen kao osnovna vrednost bio je sveden na nivo ništavila i predstavljan kao obezvređivane ljudskog dostojanstva. A umesto stvarnog supstrata podmetana je kao vrednost i osnovna svake vrednosti neka onostrana suština, religiozno je onda sam čovek kao nosilac te stvaralačke snage bio shvaćen kao prezreno i neautentično biće. Ljudi su se divili proizvodima svog sopstvenog stvaralaštva, delima svojih ruku, ali su sam rad smatrali, izuzev retkih pojedinaca, nečim niskim i nepojmljivim s ljudskim dostojanstvom.

To je, doduše, u teoriji uzimalo oblik odbijanja fizičkog ili „ropskog“, a prihvatanja i uzdižanja intelektualnog ili „gospodskog“ rada, kao što je činio Aristotel. Slična se antinomija razvijala između rada kao upravljanja i usmeravanja i rada kao aktivnosti izvršavanja. Pošto to nije bilo samo pitanje teorije nego i najboljnji problem svakodnevnog života čoveka, same ove činjenice dovoljno jasno govore o tretiranju rada kroz istoriju, o otuđenosti između sveti i aktivnosti, namere i čina, misli i života.

Rad se kao takav, u svojoj izvornoj prirodnosti, ne može deliti. Ako se javlja kao samo umni ili samo fizički, onda je to izraz i manifestacija činjenice otuđenja rada kao takvog. Isto tako, rad upravljanja i rad izvršavanja u njihovoj suprotstavljenoj i polarnoj rastavljenoj na različite društvene grupacije ljudi, ne samo da nosi pečat stanja otuđenosti određenih tipova društva nego je, štaviše, posledica takvog stanja.

Kada se u filozofskim teorijama, naročito od Hegela na ovamo, ističu negativne strane i rdave posledice rada, u određenim okolnostima a što se onda uzima kao bezuslovno i prenosi na sve okolnosti, pa se rad svodi na negativnost, onda je to opet dobar indikator datog faktičnog stanja, mada ne može biti potpuno ispravan i dovoljan indikator stvarnog stanja stvari u jednoj stvarnosti koja se nalazi u procesu revolucionarne trans-

gligorije zaječaranović

RAD KAO ANTROPOGENA FUNKCIJA I SUŠTINA VREDNOSTI

formacije, na prelazu iz „predistorije“ čovečanstva u njegovu pravu, originarnu ljudsku istoriju.

Shvatajući rad samo prema njegovoj negativnoj strani, savremene teorije i filozofije rada pokušaju da sagledaju etičku funkciju rada i rad kao vrednost, ostajući tako na nivou i pretpostavkama otuđenog rada. Time se rad kao takav uzima samo u jednom vidu, kao otuđeni rad, i u tom vidu se suprotstavlja delatnosti ili praksi, kao jedino izvornim i bitno ljudskim fenomenima. Ali, pre svega, rad, kao svrsishodna ljudska delatnost u kojoj se dati prirodni materijal ili neki objekt ma koje vrste obrađuje uz pomoć „oruda za rad“, samo je jedan mogući i potreban vid prakse kao svesne svrsishodne delatnosti uopšte. Rad je svrsishodna delatnost čoveka posmatrana s gledišta individue, a praksa je ta ista delatnost shvaćena s gledišta neke šire celine, klase, naroda itd. Nosilac procesa je u jednom slučaju pojedinac, a u drugom u mase ljudi.

A zatim, ako postoji otuđeni rad očigledno mora postojati bar kao pretpostavljena mogućnost,

a možda i kao zbiljska datost ili proces, — rad koji nije otuđeni. Inače bi bilo suvišno govoriti o otuđenom radu: bilo bi dovoljno reći rad, što bi samo po sebi podrazumevalo: otuđenost. Prema tome, već sam filozofski jezik upućuje na misao da otuđeni rad pretpostavlja u najmanju ruku mogućnost neotuđenog rada. Ne može, dakle, biti govora o ukidanju rada kao takvog nego je reč o ukidanju otuđenog rada, koji u određenoj eposi dominira i teži da postane isključivi oblik rada, te zato radi isključivo o ukidanju rada kao uslova ukidanja otuđenosti čoveka. Pogrešna je implikacija da je otuđeni čovek onaj koji radi.

Ali istorijski čovek je uvek radio i uvek će raditi, mada će se predmeti, onuda i način rada menjati. To ne bi moralo značiti da će čovek uvek biti otuđen, kao što bi inače sledilo iz identifikovanja rada i otuđenog rada. U stvari, rad, kao osnovna karakteristika i temeljna činjenica ljudske istorije, koja uslovljava i sve ostale vidove prakse: bune, ratove, revolucije itd., predstavlja suštinsku antropogenu funkciju. On konstituiše generičko

biće čoveka. Ako je čovek najviša vrednost i ako je on to postao u radu i pomoću rada, onda sam rad mora biti neka pozitivna vrednost, čak i u svom otuđenom vidu, od koga ga treba osloboditi da bi postao nesumnjivo društvena vrednost, bez negativnih implikacija.

Rad je doduše za političku ekonomiju tvorac vrednosti, ali sam stvarna vrednost. Kao trajanje u vremenu on je mera vrednosti. U svom opredmećenom, kristalizovanom, materijalizovanom vidu, on je supstancija vrednosti. Ali ako je rad izvor i tvorac svake vrednosti, on mora i sam biti sušta vrednost. Naravno, ne u političko-ekonomskom smislu. Ekonomski pojam vrednosti je i sam izraz činjenice otuđenosti društva i čoveka. Rad je ljudska i društvena vrednost u najširem smislu. On je pretpostavka i suština svih vrednosti. Treba samo postići da se on ispolji kao takva suština, da prođe u svest svakog čoveka taj odnos prema radu kao prema temeljnoj vrednosti, na kojoj počiva svaka druga vrednost. To se postiče revolucionisanjem postojeće zbilje, u prvom redu spoljnih okolnosti, tako da se ukine dominacija mrtvog nad živim radom, da prvi bude u funkciji drugog, da se spoje uslovi rada sa samim radom i time ukine stanje koje je istorijski definitivno bilo učvršćeno prvobitnom akumulacijom.

Da bi se postiglo ispoljavanje rada kao društvene vrednosti potrebno je takođe angažovati se u aktivnostima preobražaja na planu svesti i odnosa pojedinca prema radu. Jedinstvo jedne i druge vrste delatnosti znači u stvari izmenu egzistencijalne određenosti čoveka. To je jedna od funkcija samoupravljanja. Dosljedno sprovedeno samoupravljanje vodi integritetu ličnosti, s jedne strane, i njenom usaglašavanju sa društvom takvih ličnosti, s druge strane. Samoupravljanje je poseban bitan aspekt i funkcija čoveka kao bića koje živi u društvu radi, proizvodi i odnosi se prema drugima koji rade, ali svakako ne samo u procesu proizvodnje. Ono znači približavanje i spajanje s funkcijom proizvodnje i ove bitne funkcije upravljanja, koja je od one prve bilo nasilno odvojena.

Proces integriranja ličnosti i stvaranja podruštvenog čoveka i podruštvenog čovečanstva zbiljava se i u samom radu. Ukoliko se rad i čovekov odnos prema njemu kao prema svojoj generičkoj funkciji revolucioše sa preobražavanjem društva. Radi toga je potrebno da sam rad zahteva univerzalnijeg čoveka, proizvođača koji lako može preći sa jednog radnog mesta na drugo, ali isto tako i svesnu vaspitnu delatnost usmerenu u tom cilju. I jedno i drugo je prisutno u stvarnom društvenom procesu. Pitanje je samo u kojoj meri i da li dovoljno.

Princip raspodele dohotka prema radu, i pored svih njegovih nedostataka u stvarnoj primeni u našem društvu, usmeren je ka tome da se rad oslobodi svih stega, da bi se omogućilo i ukidanje njegove otuđenosti. Ako on ipak vodi ponekad izvesnim oblicima koji ostaju unutar otuđenja, to je društveno-istorijska ograničenost samog tog društva. Društvo koji proizvodi vrednosti u političko-ekonomskom smislu i koje se kao takvo konstituiše još ostaje u granicama otuđenja i mora ostati sve dotle dok se kao takvo, tj. na toj osnovi — konstituiše. Posebno je pitanje da li će uvek morati da se tako konstituiše. Ako bi tako moralo biti to bi značilo da bi društvo moralo ostati u ovom ili onom obliku otuđenja. Ali ne bismo bili spremni da prihvatimo takvu perspektivu.

Čini se da se naziru elementi drukčijeg rada, koji ne bi bio i ne bi se shvatao kao otuđeni rad. U kojoj meri su ti elementi razvijeni moglo bi se ustanoviti jednim sociološkim istraživanjem na osnovu koga bi se onda mogle izvući važne konsekvence. Ako je praktični odnos čoveka prema svetu suštinski odnos bitka, ukoliko je čovek u njemu prisutan, ako se u tom odnosu same vrednosti stvaraju, onda je ukidanje otuđenosti posebnih vidova tog praktičnog odnosa, pa isto tako i rada, kao proces i kao zahtev životno značajno pitanje za društvo, njegov moral i etiku. Same vrednosti za koje se zalažemo jesu i biće otuđene ili opterećene otuđenošću sve dok postoji otuđenost u procesu u ko-

me one nastaju i u borbi za njihovo ostvarenje.

Nerazuljivo jedinstvo bitka i trebanja, što i u kontekstu Marksove filozofije predstavlja jednu od fundamentalnih misli, stvarnosti proističe iz toga što je i ukoliko je sam bitak zahvaćen i ispunjen ljudskom subjektivnošću i ljudskim objektivitetom, dakle, ne samo intelektom nego praktičnom delatnošću, emocionalnošću i voljom. Prema tome, kada se govori o dialektičkom jedinstvu onoga što jeste i onoga što treba da bude, onda je reč o ljudskom bitku. Bitak u kome je sadržano i trebanje, tj. zahtev za promenom, i to na boje, nije bitak uopšte, već je to u stvari ljudska istorijska stvarnost. Ali ljudski bitak nije sav bitak. On je samo jedna sfera, relativno malena, ali za nas ogromna, koja predstavlja delić bitka uopšte. Ostaje li ona druga sfera izvan ovakvih dialektičkih sukobljavanja i određenja? Svakako, ne. Jer ljudski bitak se proširuje, on je ekspanzivan u odnosu na sav ostali bitak, ne uspevajući nikada da se identifikuje sa celim bitkom u potpunosti. To izgrađivanje ljudskog bitka jeste i ostaje trajan proces i zadatak. Taj proces počiva na praksi i na radu kao jednom od njenih vidova. I mada se rad u izvesnim svojim oblicima, kao društveni čin, sve više disciplinuje i nameće čoveku određen poredak procesa stvaranja, on ipak ostavlja mogućnosti izbora, a stvaralački rad kao izvorna čovekova moć na tome i počiva.

Razdvajanje stvarnosti u sebi samoj na ono što je pozitivitet, što teži da se održi po inerciji svog postojanja, i ono što čini sferu mogućnosti u samom bitku, pretpostavka je svake ljudske delatnosti. Od ove sferne mogućnosti polazi svaki izvorni praktični čin i proces. Na to se oslanja i svaka kritika kao delatnost negiranja, tj. ukidanja i prevazilaženja svakog pasivnog, mrtvog pozitiviteta. Od toga polazi i praksa čovekova kao fundamentalni vid kritike, koji neposredno menja stvarnost i time postaje osnov ljudskog istorijskog sveta. Ovaj proces prisvajanja bitka i njegovog transformacije u ljudski bitak ne mora biti proces otuđenja, mada je to dosad pretežno uvek bio. On može postati proces istinskog ljudskog samoostvarenja i rada kao samodelatnosti, što su Marks i Engels mislili da će se dogoditi u procesu izgradnje jednog humanijeg, komunističkog društva.

Obaveštenje

Od 1. aprila 1965. godine „POLJA“ izdaje Tribina mladih, Novi Sad, Katolička porta 5, a redakcija postuje preko novog žiro računa 151-11-603-298 kod Narodne banke u Novom Sadu.

Redakcija „Polja“,
Novi Sad,
poštanski fah 190

ka mobilnoj arhitekturi

(Nastavak sa 10. strane)

sti. U tom senzibilitetu — vreme i brzina, koju su naslutili futuristi, egzistiraju kao realne činjenice.

Time smo od pitanja skeptika: ima li smisla da se svet stalno obočuje (oni su već lansirali naturalističku maksimu da svet treba reproduirati, to jest vratiti ga prvobitnoj čednosti), došli do odgovora da je neophodno da u njegovu konstituciju uđe kao oblikotvorni element i vreme (ne zato što vreme, navodno, do ovoga momenta nije bilo prisutno kao činjenica u opredmećivanju prostorno-vremenske događajnosti, već zato što se tek vremenom kao svesnim faktorom konstituisanja čovekovog sveta može postići da on bude čovekoliki svelj); jer tek ulaskom vremena čovek ostaje sposoban da svet menja i prema ostvarenju svoje sveobuhvatnije čovečnosti.

Za aktivnu umjetnost
mnogobrojnost i mnogoznačnost potreba današnjeg društva i pojedinca traži od nas da prihvatimo aktivnu umjetnost, koja je kadra da bude avangarda najpozitivnijih nastojanja nauke i ljudske zajednice uopće.

ona je potopa tažnina, enformela, ne odadacizma i sličnih pokreta nasilja koji su razorili svaku konstruktivnu misao, ona se nameće kao nužnost koja će uspostaviti odnose pravih

vrijednosti u okviru višega strukturalnog reda.

aktivna umjetnost će biti ostvarena na kad elementi koji je sačinjavaju budu istovjetni. isvojnost ne znači jednakost, već, naprotiv, po dređenost višem strukturalnom redu. obilježja će se elemenata podudarati onda kad budu obuhvaćena pojmom višeg strukturalnog reda, aktivna umjetnost u svojoj podređenosti višem strukturalnom redu treba da sa država u sebi sve one elemente koji će je učiniti dijelom čovjek—planeta—kozmos.

ona treba da bude čestica koja je kadra da postane naš životni pejzaž — naša realnost.

aktivna umjetnost prostor površina-plan aktivna umjetnost prostor vrijeme ona je naša potreba naš cilj

ona nije čulna

ona je konkretna

ona je konstruktivna

ona je aktivna

ona treba da usmjerava kreativne snage u pozitivnu društvenu akciju

ona treba da je svugde prisutno

ona je neprimjetna

ona je internacionalna u univerzalnoj

ona će preobraziti naše vizuelne

navike u smjeru percipiranja strukture, reda i cjeeline u odnosima.

(Ivan Piceji, 1962, Zagreb)

umesto stacionih i beskrasnih objekata koji skrivaju suštinu čovekove delatnosti, umesto bezbrojnih očiju što gledaju sa čudovisnih grbača današnje dinosaurovske arhitekture, umesto visokih zidova koji su čoveku ograničavali njegovu slobodu, o jekti pokretljiviji poput prostorno-vremenskih modulatora, u kojima će čovekova racionalna i emotivna konstitucija nalaziti stimulatora za nova duhovna uzletišta. čiji će totalitet prostora odgovorati siličveta koja je čovek osvojio, gde će sa prostorom i vreme da bude prisutno, gde će sve brzine biti usklađene, gde će ona biti novu plastičnu realnost gde će ona biti aktivna, gde će biti konkretna, konstruktivna, stimulatívna, ta ogromna, ta potpuna, mobilna struktura sagrađena u duhu ogromne serije i raznolikla, koja opet će da spoji emotivno i racionalno da na istom izvoru potraže utište, ta konkretna, konstruktivna, stimulatívna, ta potpuna, ta promjenljiva mobilna arhitektura.

Slobodan MAŠIĆ

„POLJA“ — list za kulturu i umetnost — uređuju:
Miroslav Egerić, Golko Janjusević, Zelimir Petrović, Mileta Radovanović (glavni i odgovorni urednik) i Lasko Kapitan (tehnička oprema i izbor likovnih priloga)

Sekretar redakcije:
Olivera Petrović

Izdaje: Tribina mladih, Novi Sad, Katolička porta 5

Rukopise slati na adresu: Redakcija „Polja“, Novi Sad, poštanski fah 190

Godišnja preplata 600 dinara, za inostranstvo dvostruko, cina jednog primerku 50 dinara.

Žiro-račun 151-11-603-298 kod Narodne banke u Novom Sadu.

Metar: Mitja Dejanov

Štampa „Forum“ Novi Sad, Volvođe Mišića 1

Dobrobrj „Polja“ za juni-juli izlazi 20. juna 1965. godine.